

Druhý život (a další životy) J. A. Komenského

Recepce Komenského díla a odkazu

Transdisciplinární komeniologický seminář

2023

Jak to bylo ... ještě za života JAK

- **Za života uznán jako didaktik a pedagog**, upřednostňován tento aspekt tvorby před pansofií
- Je zřejmé, že za didaktickým novátorstvím je vyšší cíl
- Laurence de Geer – holandský podnikatel
- John Jonston – přítel JAK
- Samuel Hartlib – anglický sociální reformátor
  - Povzbuzují Komenského k rozvíjení a publikování pansofických koncepcí
- Jiní – přijímají pansofií podezíravě
  - Vzdělanci – teologické hledisko: Komenského nepatřičný racionalismus
- Skepticky vnímán Komenského požadavek na jednotu teologie a filozofie
- Méně vzdělání souvěrci: „filozofování“ ho odvádí od pastoračních a biskupských povinností

... krátce (a déle) od smrti JAK

- Vliv Komenského a zájem o jeho myšlenky ustal
- Pierre Bayle (fr. encyklopedista, zač. 18. st.): posudek na Komenského: „nepraktický vizionář, ne-li nebezpečný fanatik“
  - Nadlouho vliv tohoto posudku
- Např. u německých osvícenských myslitelů (Adelung aj.) Komenský kritizován za směšování teologie s politikou
- **Jen učebnice** udržují Komenského jméno v paměti 18. století
- ZAPOMENUT

**Připomínka
J. A. Komenského
v polském Lešně**

Československé národní obrození

- Znovuobjevení Komenského s ním spjato na poč. 19. stol.
  - Publikována některá Komenského díla ČESKY psaná – prvně *Labyrint* (1757)
- Pochvalný posudek od Bohuslava Balbína r. 1777
- 1781 – toleranční patent
  - Tzv. pražské vydání *Labyrintu* r. 1782 – katolík J. Samml
  - Kritika = ukázka síly metanarativního předporozumění (A. Koniáš, F. J. Vavák, J. Dobrovský,)
  - Postupně i další díla vydána
- Metternich a jeho cenzura
  - 1800 – vydání *Labyrintu* Janem Nejedlým s výhradami, vydání zdůvodňuje: „pro výbornost češtiny a čistost obsahu“

Období do konce 19. století

- Další negativní reakce na vydání *Labyrintu* r. 1809:
  - Hradecký biskup r. 1823
  - Snad latinská jazyková mutace? / Definitivní zákaz vydávání ministerským výnosem z 16. 10. 1825
- Rok 1848 – uvolnění cenzury, další vydání *Labyrintu*
- Bachovský absolutismus
- *Labyrint* znovu vydán v Litomyšli 1862
- Národně uvědomovací snahy, prudký rozmach vydavatelské aktivity
  - 60 let a 18 vydání *Labyrintu*
  - 1886 – první sjezd českých profesorů – první vydání *Labyrintu* specificky pro školské účely
  - K vydání připravil prof. F. Bílý – v textu vynechávky, badatelsky podnětné
- 1870 návrat Jednoty bratrské do českých zemí
  - 300. výročí narození, odborný zájem o Komenského stoupá

Snahy o Komenského v 19. a zač. 20. století

- Vrcholem obrozeneckým projekt vydání veškerých Komenského spisů
  - Kritické vydání *Labyrintu* s různověstími prvních dvou vydání z r. 1631 a 1663
- Zájem o Komenského u dalších významných osobností: J. E. Purkyně, V. Thám, F. L. Hek, J. Jungmann, F. Palacký
  - Purkyně nachází v Lešně korespondenci a rukopis *Velké didaktiky*
- Komenský oceňován i zatracován
  - BITVA o Komenského – součást snah o národní zrovnoprávnění
  - Nejprve Komenský pouze vlastenecký symbol NO, od 2. pol. 19. stol. přijímány (i laickými badateli) další aspekty Komenského díla
- Začátek 20. století – vědní disciplína **komeniologie**
  - Myslitelé z různých oborů
  - Od r. 1910 odborný časopis *Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského* (vychází dosud) jako *Acta Comeniana*

Snahy o Komenského v 19. a zač. 20. století

Od r. 1910 odborný časopis *Archiv pro
bádání
o životě a díle J. A. Komenského*
- vychází dosud jako *Acta Comeniana*

Dupl. 140 21/10

ARCHIV

pro badání o životě a spisech
J. A. KOMENSKÉHO.

Redaktor
DR. JÁN KVAČALA. *l*

SEŠIT I

V Beně 1910.
Vydává Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě.
Tisklo Družstvo knihtiskárny v Zábřezě.

Doslov.

Prvý sväzok „Archivu“ musí končiť omluvou vydavateľa, že zostal so svojimi príspevkami sám, P. bádatelia a zovrubnejší znalci Komenského sú na teraz pripravami k následujúcim sväzkom priš zamestnaní; jediná došla práca, ponač jej pôvodca kládol váhu, aby vyšla i nemecký, nemohla byť upotrebená. Mám ale nádej, že krom iným nezapieranej oprávnenosti a potreby prítomného podujatia i obsah ťtu uverejnených beznáročných správ svedčí v prospech Archivu, a opakujem prosby, ktorými som sa k českému obecnstvu, pp. autorom ja redaktorom v Prívete obrátil.

V Jurjeve (Rusko, Ližandská gubernija) dňa 7/20. Febr. 1910.

ACTA COMENIANA

Acta Comeniana jsou mezinárodní vědecký časopis pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku, založený roku 1910 Jánem Kvačalou pod názvem Archiv pro badání o životě a spisech J. A. Komenského. V současnosti jej vydává FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i., jednou ročně.

Acta Comeniana jsou otevřena příspěvkům komeniologickým a rovněž studiím z dějin filosofie, vědy a vědění, vzdělání, literatury, politického a náboženského myšlení raného novověku. Zvláštní nikoli však výlučná pozornost je věnována intelektuálním dějinám střední Evropy. Časopis se neuzavírá žádným metodologickým přístupům a vítá jak materiálové, tak interpretativní studie. Acta Comeniana tisknou příspěvky v angličtině, němčině a francouzštině a redakce je schopná zajistit kvalitní překlad českých textů do jednoho z těchto jazyků. Všechny příspěvky s výjimkou recenzí podléhají anonymnímu recenznímu řízení a jsou posuzovány dvěma odborníky.

Acta Comeniana jsou indexována v následujících vědeckých databázích: ERIH (European Reference Index for the Humanities), SCOPUS (Elsevier), CEJSH (Central European Journal of Social Sciences and Humanities) a EBSCOhost Online Research Databases.

Scopus

CEJSH

THE CENTRAL EUROPEAN JOURNAL
OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

ODDĚLENÍ PRO KOMENIOLOGII A INTELEKTUÁLNÍ DĚJINY RANÉHO NOVOVĚKU

O NÁS

VÝZKUM/VÝUKA

EDICE DJAK

ACTA COMENIANA

PUBLIKACE

ARCE

KNHOVNA A INFORMAČNÍ ZDROJE

EDICE DJAK

- » OPERA OMNIA
- » **Historie edice**
- » Vydané svazky
- » Připravované svazky

AKTUALITY

Naše někdejší krize

ČTENÍ Z TEXTŮ 20 LET

OPERA OMNIA
9^{II}
Jan
Amos
Komenský

JOHANNIS AMOS COMENII OPERA OMNIA / DÍLO JANA AMOSE KOMENSKÉHO. SV. 9/II.

Martin Steiner, Tomáš Havelka et al. (eds.)
Praha: Academia, 2013, 441 s., 16 s. obr. příl.
ISBN 978-80-200-2244-8

ZOBRAZIT VÍCE

HISTORIE EDICE

Komeniologie od poloviny 20. století

- Kvalitní kritické edice J. Brambory 1941 / V. Šmilauera z l. 1940 a 1958 / A. Škarky 1950 a 1970 – funkční poznámkový aparát a obšírné komentáře (viz nyní DK Kramerius)
- Komeniologie 80. a 90. let – práce J. Kumpery, M. Kopeckého, M. Hashemi
- J. Patočka, M. Palouš, J. Hábl
- 2010 – vydání *Labyrintu* v jazyce 21. století – L. Mrkvička (nakl. Poutníkova cesta)

F. Štágl

LABYRINT SVĚTA

A

LUSTHAUZ SRDCE

TO JEST

SVĚTLÉ VYMALOVÁNÍ

kterak v tom světě

*a věcech jeho všechněch nic není než matení a motání,
kolotání a lopotování, mámení a šalba, bída a tesknost,
a naposledy omrzení všeho a zoufání;*

*ale kdož doma v srdci svém sedě s jediným Pánem Bohem se
uzavře, ten sám k pravému a plnému mysli upokojení a radosti
že přichází.*

I, liber, in lucem rigidi secure Catonis,
I Labyrinthaeis currere docte viis.
Cumque ibis curre que viis, dic: optime lector,
Ex me sumpremum non nisi disce bonum.

M. G. C.

ECCL. I, 14:

Viděti jsem všecky skutky, kteréž se dějí pod
sluncem, a aj, všecko jest marnost a trápení ducha.

MCMXLI

EVROPSKÝ LITERÁRNÍ KLUB

PRAHA

POZNÁMKA VYDAVATELOVA

Modernímu čtenáři je Labyrint znám z mnoha vydání, jež se všechna jak textem, tak zevní úpravou přidržují vydání druhého, amsterodamského. Druhé vydání je i základem vydání Šmilaurova. Máje možnost rozhodnouti se svobodně, jaký text vzít za základ našeho bibliofilského vydání, zvolil jsem téměř neznámé vydání první, lečenské, z r. 1631, nazvané *Labyrint světa a lusthauz srdce*, vytištěné osm let po dopisání díla (za jeho laskavé zapůjčení srdečně děkuji p. převoru P. Vitu Hálkovi, správci strahovské knihovny). Podle něho byla přejata i úprava typografická s marginálními poznámkami. V těchto okrajových poznámkách více než v nadpisech drobných odstavců, v něž je tištěno vydání druhé, proniká humanistická učenost autorova.

Tato úprava okrajových titulků a třídění na oddíly a větší odstavce je v našem vydání podržena. Způsob oddělovati jednotlivé odstavce většími spatii byl nahrazen prokládáním značkami /. Textová úprava záležel v důsledném přepisu dnešním pravopisem (výjimkou je psaní *Boží* místo *normy boží*). Tvaroslovné a kmenoslovné odchylky jsou celkem nečetné, na př. důsledně přepisují *spjatý* a *pod.*, ač Komenský má většinou *spatý*, u dvojic jako *ukládati* a *ukládati* byla ponechána Komenského nedůslednost. Důsledně byl proveden dnešní způsob psaní u tvarů kondicionálních *aby* a *kdyby*, rovněž u psaní *tohle* a *tohle* a také všechna slova s koncovkami *-tedný* a *-tednost* upravena na *-telný* a *-telnost*. Jména řeckých filosofů byla ponechávána v polatinštělé formě, v jaké se vyskytují u Komenského. Celkem jsem zachovával ráz prvního vydání, ale nerozpakoval jsem se upravití jeho znění, kde zřejmě šlo o prohřešek nebo technickou nedokonalost tiskárny nebo tiskové chyby, kde se to dalo kontrolovat podle druhého vydání nebo podle rukopisu (k srovnání jsem užíval vědeckého vydání J. V. Nováka z r. 1910 v XV. svazku *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského*). Vedle tohoto Novákova vydání jsem užíval i jeho staršího vydání ze Světové knihovny, pátého vydání (u Františka Jelábka 1809), Strejčkova vydání v Sbirce souvislé četby školní (vydání z r. 1938), čtvrtého vydání pro nakladatele J. L. Kobra péči Ludmily Kudrnové (z r. 1926) a vydání Miloslava Novotného z jeho knihovny Blaník (z r. 1937). Pro úpravu textu jsem nemohl již užit vydání,

PŘEKLAD VĚNOVÁNÍ ŽEROTÍNOVI

JASNĚMU A OPRAVDU UROZENĚMU PĀNU,
PĀNU KARLOVI STARSĪMU ZE ŽEROTĪNA ATD.,
PĀNU SVĚMU NEJMILOSTIVĚJŠĪMU

Vřru bych se ostýchal v této příli valené a nepokojá plně dobé obřizovati Tvou Urozenost, nejjasnějši pane, i jen tímto listem, natožpak věnováním nějakého spisu, kdyby nepatřil k těm spisům, jejichž cílem je opět posíliti ducha a upokojiti jej v Bohu. Řeknu, jak to je. / Protože v tomto ústraní a nemilé nečinnosti, kdy jsem vzdálen od starosti povolání, přece ani nemím býti nečinným ani ml to netěši, počal jsem v předellých měsících mimo jiné přemýšlet o marnosti světa (když se mi k tomu odveclad dostávalo příležitosti), až mi konečně vzniklo pod rukama toto drama, jež Tvé Urozenosti podávám. / Jeho první část zobrazuje křičky a marnosti světa, jak se svět s velkým úsilím napořád obřiz NICOTNOSTMI a jak bídně se nakonec všechno mění buď v smích nebo v pláč. / Druhá část popisuje zčásti zastřeně, zčásti zjevně pravé a trvalé štěstí božích synů: jak opravdu blažení jsou ti, kdo odvrátivše se od světa a všech světskosti k samojedinému Bohu se utikají a v něm utkvívají. Uznávám, že coholi je zde podáno, je jen začato, ještě ne dokonáno. / Vidím totiž, že látka je velmi bohatá a nadměru vhodná k broulení důvtipu a třibení jazyka, takže by se toto dílo stále novými nápady dalo množit do nekonečna. / Ale konečně až již je nyní jakéholi, dovolil jsem si je přece sebrati z papírů určených k odložení a podati Tvé Urozenosti. / Za jakým účelem, nyní se dost neodvažuji vyjádřiti; ale buď to Tvé Urozenost při čtení rozpozná svým důvtipem sama, nebo to bude moci býti vyloženo jindy. / To jedině připomenu, že jsem totiž věřil, že není nevhodné takové dílo věnovati tomu, kdo tisícovým způsobem zakusie vlnobiti a hoře světského moře, přece spočívá v neklidnějšim přístavu dobrého svědomí. Nyní si pro Tvou Urozenost nic jiného nevyprosuji, než aby bezpečně před světem a ďáblem šla příjemně svému Kristu a očekávala jásaie, že po tomto (ach, bládně!) životě bude plným právem uživati toho, který po něm následuje. / Zatím ať nás spravuje, napravuje, potěšuje a posiluje blahoslavený Duch našeho věčného Boha Sltovníka.

Dáno pod Klopoty 13. prosince 1633

*Tvé Urozenosti oddaný služebník
J. A. K.*

REJSTŘÍK OSOB, SLOV A VĚCÍ

- Admiranda mundi*, podivuhodnosti světa
- ad officia subinde indigni evohuntur*, k důstojenstvím se často povznášejí nehodní
- alcorani summa*, úhrn alkoránu
- alkorán*, korán; zevrubně české poučení o koránu podal r. 1614 polemičský spis Václava Budovce z Budova Antialkoran, sepsaný roku 1593
- Alverda Hugo*, asi rodem Španěl; do Španělska, kde se stýkala kultura západní s arabskou, kladl se původ tajných věd
- Anagrama*, veršová hříčka, tající jméno spisovatelovo nebo obsah ap. v počátečních písmenech
- Anacharsis*, skytský filosof v VI. stol. př. Kr., jenž chtěl mezi svými krajany zavádět mravy a kultury, získané na cestách (v Athénách se spřátelil se Solonem), a byl proto zabit
- (1227—1274), nejvýznamnější filosof scholastický
- Archimedes*, řecký filosof a matematik (287—212), nejslavnější starověký mechanik
- Aristoteles*, vynikající řecký filosof (384—322 př. Kr.), největší učitel středověku
- Arius*, zakladatel sekty ariánů, vzniklé na začátku IV. st. po Kr.
- Arminius Jakob* (1560—1609), reformovaný theolog, profesor v Leydenu, odpůrce Kalvínova učení o predestinaci, jako vůdce remonstrantů hlasatel nauky, že milost boží je nutná a že je možno ji ztratit
- artes*, svobodná umění
- Arx primaterialis*, Hrad prvotné hmoty
- aspekty*, v astrologii název pro polohu planet. Dělíly se podle toho, ke kolikastupňovému oblouku patřily, trigóny (zvané

JAN AMOS KOMENSKÝ

LABYRINT SVĚTA

A

LUSTHAUZ

SRDCE

Text podle prvního (lešenského) vydání z roku 1631 přehlédl, upravil a poznámkami opatřil Josef Brambora. Doslov napsal Jan Blahoslav Čapek. Dvaceti dřevorezů vyzdobil Ferdiš Duša. Typograficky upravil Oldřich Menhart. Písmem Plantin vytiskla Průmyslová tiskárna v Praze za dohledu Methoda Kalába.

Pro členy Evropského Literárního Klubu vydal ELK, a. s. v Praze, v červenci roku 1941 jako první svazek bibliofilské sbírky Ráj knihomilů, kterou založil a vede Bohumil Janda s Vojtěchem Jirátem a Oldřichem Menhartem, v počtu 1001 výtisku. Z toho je 301 číslovaný výtisk na ručním antiku podepsán výtvarníkem. Dalších 700 výtisků bylo vtištěno na bezdřevém papíře Banzay domácí výroby. Všechny výtisky jsou opatřeny suchou pečeti.